

Karel Havlíček před 120 lety

Ladislav Hejdánek – Karel Havlíček Borovský

in: Tvář, 3, 1968, n. 1, p. 46–50

Related preparatory texts:

[Karel Havlíček před 120 lety \[příprava\]](#)

in: Tvář, 3, 1968, č. 1, str. 46–50 (listopad)

k dokumentu existují tyto přípravné texty:

[Karel Havlíček před 120 lety \[příprava\]](#)

◆ excerpta, česky, vznik: září 1968 ◆ poznámka: Excerpta pro časopis Tvář. Úvodní poznámka k otištění úryvků z článků Karla Havlíčka v Národních novinách a ve Slovanu z let 1848–1851.

◆ type n.a., Czech, origin: září 1968

Karel Havlíček před 120 lety [excerpta, 1968]

Po otřesech přichází obvykle doba návratů; ani největšími sesuny nebývá postiženo vše. Mění se však úhly pohledu a poměr proporcí. Před nějakými deseti, patnácti lety musela postava Karla Havlíčka ustoupit do pozadí, aby mohl být patřičně vyzvednut význam radikálů z roku 1848. Od té doby byla příležitost se leccemu znovu přiučít; doporučované vzory nějak pozbyly na přesvědčivosti. Možná, že dnes se někomu může i Havlíček jevit jako přílišný radikál. Ale jeho zásady pomáhaly jen reálně vidět situaci a přesto neutíkat. Možná, že je možno mu tu a tam vytknout přílišný optimismus, s nímž očekávala změny k lepšímu. V jádru je však jeho politické myšlení dodnes a právě dnes dobrou školou. Doporučoval revoluci hlav a srdcí; z toho je dnes nejaktuálnější ta revoluce hlav. Člověka nejednou zamrazí, když při pohledu do nedávné i vzdálené národní minulosti naráží na stereotypy situací, jejich mezí a neblahých konců. Podaří se nám někdy překonat onoho chmurného genia loci? Tady je příležitost pro hlavu, pro rozum, pro jasné pochopení a potom i praktické uchopení věcí. Politický charakter nezáleží jen v dobré vůli; poctivost bez rozumnosti je nepoctivá, rozumnost bez poctivosti nerozumná.

* * *

[následují citáty z Karla Havlíčka Borovského – pozn. red.]

– *Stálost, vytrvalost a neohroženost politická* jsou vlastnosti, které nevyhnutelně národ mítí musí, chce-li upevnit svoje práva a svou svobodu: bohužel ale těchto vlastností ještě příliš pořádku nalézáme. Jak mnohý mezi přáteli svými aneb někde v hostinci aneb, jak říkáme, za větrem až přespříliš zůřivý a radikální člověk svěsí hlavu, ohne hřbet a poníží svou mysl, jakmile s ouřady co činiti má, jakmile strana jemu ve smýšlení politickém protivná zvítězí a své odporníky ustrašovatí a pronásledovatí počíná. Jak mnohý, jenž v roku 1848 bouřlivým svým radikalismem až všechno děsil, jemužto tenkrát všeho bylo málo, jemuž se celý svět zdál býti neliberální a reakcionářský, jak mnohý, pravím, ouhlavní radikalista z minulého roku obchází nyní s kloboukem v ruce jako zmoklá slepice v ustavičných ouzkostech, aby si někdo nevzpomněl na jeho lonskou zůřivost.

Jaká jest asi příčina tak obyčejného úkazu? – Ovšem jest příčin více, my však zde jen na jednu hlavní poukázatí obmýšlíme. Že jsou vůbec lidé beze všeho mravního charakteru, kteří vždy jen s tou stranou drží, která vyhrává, kteří se tedy i vloni beze všeho přesvědčení a bez mravního pudu k liberální straně přidali, domýšlejíce se, že musí zvítězit a že pak přitom i oni uloví leccjaký výnosný ouřádek nebo něco tomu podobného: o tom všem, jakožto věci příliš sprosté, obyčejné a mizerné, nechceme ani slov šířiti. Takoví lidé budou dnes sloužiti absolutní vládě za denuncianty a za biřice, a zejtra, kdyby se věci obrátily, budou své nejpoctivější spoluobčany věšet na lucerny a připravovat pod guilotinu, vždy ale budou vyhledávat beze vší svědomitosti jen svého špinavého zisku.

My však zde jen chceme jednati o poctivých, ale slabých lidech a o příčině, proč oni jsou nestálí a lehce zastrašitelní ve svém politickém smýšlení. Příčina toho jest neurčitost a nejasnost jejich politického smýšlení. Puzení jsouce jenom okamžitým citem a neurčitým nadšením, nedovedli si ještě utvořiti v hlavě pevný systém politických zásad, a proto kolikráte jim v nadšení přeskočí několik koleček a hodiny jejich politického smýšlení hrozně hřmotí, najednou ale zase bez pohnutí státi zůstanou. Právě proto, že se jejich smýšlení politické nezakládá na dobře promyšlených a ustálených zásadách, lehce se zaleknou a netroufají si to, co skutečně smýšlejí, vždycky také činem vyznati, oni mají jen jakousi sváteční politiku mezi přáteli a při sklenici, ale všude ve skutečném životě jenom všední. Když slunce svítí liberální straně, poletují jako motýlkové v nejpestřejším barevném blesku: když ale se obzor zahalí mraky a od daleka bručí vládní hrom, již hned se zalézají jako červíkové do svých dírek.

Mužové ale, kteří se dle pevných zásad smýšlejí, kteří si utvořili pevná nezrušitelná pravidla v politice, přes které nikdy ani nepřeskočí ani nepodlezou: takoví dovedou v čas přílišné politické bujnosti odporovat přemrštěncům, a nedbajíce na žádné jejich, že přitom často utrží nezaslouženě nadávky, umějí ochladit jejich přílišnou zapálenost a uchrání tím kolikrátě vlast od velikého neštěstí, zato ale se také nebojí v zarmoucených dobách politické sklíčenosti povznést neohroženě hlasu svého proti škůdcům a nepřátelům svobody. V politice musí každý napřed sám se sebou a se svým svědomím být urovnán a přesvědčen, že nic nespravedlivého a nic pro vlast škodlivého nežádá, pak ale, když jednou tohoto přesvědčení nabyl, nesmí se také báti a ostýchatí toto své přesvědčení jakožto věc dovolenou a poctivou všude a před každým, a buď si to císař sám, vysloviti a zastávati. Jen takovým způsobem může opravdu svoboda pravá vzniknout a pro budoucnost se ustálit.

(*Národní noviny* 26. 8. 1849)

My žijeme nyní v podivném stavu: konstituce nám již několik měsíců udělena jest, ale po celý ten čas máme místo konstituce zmatek nad zmatkem. Za celý ten čas nebylo ještě času na svolání skutečného nějakého sněmu. Tak žijeme zatím napolo bez zákonů: neboť ty svobody, které nám již uděleny jsou (nejen slíbeny), nikterak se nedají srovnati se starými zákony a jmenovitě se starými ouřady. Odtud povstalo vlastně tolik zmatků všude a v Čechách zvláště. Nešťastnými událostmi po Sv. Duchu utrpěla naše česká věc alespoň na čas nesmírnou ránu. To si jakožto moudří a rozvážliví lidé nesmíme zapíráti. Nepřátelé naši použijí toho neštěstí velmi obratně proti nám: ačkoli každý, kdo při oněch událostech v Praze přítomen byl, dobře věděti musí, že Čechové i Němci na barikádách vedle sebe stáli a že z druhé strany ve vojště Němci, Čechové, Poláci, Maďarové proti povstalým bojovali, přece uměla nepřátelská strana, která již dávno všemu českému se protiví, celou věc představit jako boj mezi Čechy a Němci a jakožto porážku Čechů. A skutečně věc ta i vypadá jako porážka naše. Praha jest nyní v stavu obležení, ztratila na ten čas všechny výhody konstituční a poněvadž Praha jest naše jediné středisko, odkud vychází všecken národní život, utrpěla tím národnost česká velikou škodu. Kdybychom my češkové kromě Prahy ještě jiná velká města měli jako Němci, kdybychom zatím mohli jako obyčejně pokračovati, nepocítili bychom ani následky onoho vzbouření. Tak to ale všichni a celá země trpěti musí: s Prahou poražena jest celá země.

Máme-li ale ze všeho toho neštěstí dobře vyjít a na tom stupni, kterého jsme se pracně dodělali, zůstat, nevyhnutelně zapotřebí jest řídit se dle následujících zásad:

1. Zachovati všude v celé zemi co možná největší pořádek, aby nebylo příčiny vytýkati nám nezákonnosti, abychom pod tou záminkou nemohli na čas svobod svých pozbaveni býti. Kdo vám nyní radí k nějakému násilí, toho považujte buď za nerozumného neb za svého tajného nepřítele. Projevujme vůli svou vždy cestou zákonní a buďme jisti, že se vždy *po dobrém to státi musí*, čeho si celý národ přeje. Žádná moc na světě není tak silná, aby mohla odolati spravedlivé žádosti celého národu.
2. Aby si skutečně celý národ o svou svobodu a o dobré své právo jak náleží pečoval, o to se musíte vy probuzenější a vycvičenější starati. Musíte ostatním všechno, co sami v těchto novinách čtete neb odjinud z dobrého pramene víte (lži nevěřte, kterých se nyní mnoho rozsívá), vysvětliti a je poučovati. Hleďte všelikým způsobem rozmnožiti počet stejně s vámi smýšlejících, nelenujte si slov k poučení, neboť jen na této cestě dojdeme svého cíle. Věřte, že rozumné poučení jest lepší a proti mnohým zlým nebezpečnějším zbraň než prach a železo.
3. Chovejte se zvláště nyní neohroženě, nedávejte snad nějakým nesmělým zalézáním nepřátelům našim moc do rukou. Vystupujte tak, jak zvykli jste byli, sice hned proti nám nabudou větší smělosti a budou nás kromě toho ještě osočovati.

4. Dávejte dobrý pozor na všechny ty, kteří nyní proti nám vystupují, nám nadávají, zlé přejí a z toho pražského neštěstí, které každý pravý přítel vlasti oplakává, se těší. Pamatujte si ty osoby – čas jejich plesání nebude dlouhý, ukáže se brzy pravda, – ale proto si je dobře pamatovati musíme, abychom budoucně aspoň věděli, na koho se můžeme spolehnouti a koho se věčně varovati. Přejde rozličné volení ouředníků, deputovaných atd., což nebyhnutelně s konstitucí spojeno jest, a budete aspoň vědět, koho voliti nemáte, třeba se vám potom bůhvíjak lichotil.

5. Na svém dobrém právu všude pevně stůjte a pamatujte si, že kdo své právo dobrovolně zadává, nejen sobě nýbrž i jiným škodí. I když se jinému vašemu spoluobčanu bezprávi děje, pomáhejte mu se ozvati; pomyslete si: dnes mně, zejtra tobě; nebuďte jako ty ovce, které, když jednu z nich vlk odnášel, nic si nevšímaly a ještě se radovaly, že jinou vzal. Poznenáhla ale i na ně řada přišla a vlk celé stádo pohltil. Tak nemá pořádný občan nikdy žádné bezprávi okolo sebe trpěti, nýbrž všichni společně musíte vždy každému bezprávi se protiviti: jenom tím docílíte toho, že všichni zastrašení budou, kteří bezprávi obmýšlejí.

(*Národní noviny, červen 1848*)

Nastaly nám v Rakousích časy, na které jsme ani v nejbujnějších přáních pomyslit si netroufali; dostalo se nám v Rakousích tolik svobody, že se mnohým zdá až příliš býti! Pravím v Rakousích, protože se toto poslední nyní o Čechách říci nemůže.

Čím to ale jest, že přece posud se svým osudem spokojeni býti nemůžeme; čím to jest, že dosáhnuvše cíle tužeb svých svobody – přece jaksi ouzkostlivě do nejbližší budoucnosti hledíme?

Jest to pro *nejistotu*, protože té celé svobodě ouplně nevěříme, že se nám jaksi lehce nabytá býti zdá a tudy lehce ke ztracení.

Přátelé milí, kteří jste upřímní a poctiví milovníci svobody, demokracie, rovnosti práv, spravedlnosti atd., kteří jste odjakživa tak svobodně smýšleli již za staré vlády, pokud se to za přestupek považovalo, kteří nejste liberalisté a demokrati ode dneška snad jen proto, že to nyní v módě jest, že nyní demokracie panuje a vynáší, – vás, přátelé milí, žádám, abyste se mnou následující rozvážení učinili.

Jak stojí nyní v celém rakouském mocnářství záležitosti svobody?

... Stojím na tom, že nyní více hlavních rozdílů ve všelikém politickém smýšlení než dva, totiž jedna strana *poctivých* a rozumných, druhá *nepoctivých* a nerozumných lidí. Poctiví jsou, kteří se věrně drží té zásady, kterou jsme se od nejpřednějšího liberalisty tohoto světa naučili: *co nechceš sám trpěti, nečiň jinému*; nad tuto zásadu není nic liberálnějšího na tomto světě. A byť by byli poctiví lidé, často z nerozumu proti svému nejlepšímu mínění a přesvědčení jednájí a dobré věci škodí.

Každý poctivý a spolu rozumný člověk jest liberální, jest demokrat, třeba se ani sám za liberálního a za demokrata nevydával; mnohý dobře smýšlející, ale přitom nerozumný člověk, ačkoli se domnívá býti liberální a demokrat, přece z nerozumu často demokracii a liberalismu nevědomky škodí a překází; lidé chytří sice, ale nepoctiví, ačkoli se sami za liberální a demokraty vydávají, nemohou nimi býti.

Schválně se tu o slovech: *radikální*, konservativní, moderado (mírný), ale nezmiňujeme, poněvadž to jsou pouhé formy, nehodící se nikterak k dobrému označení politických stran. Neboť býti a nazývat se radikálním, jest zrovna takový nerozum jako býti a nazývat se konservativním nebo moderadem. A proč? Protože rozumný a poctivý demokrat u liberalisty musí být radikální, konservativní i moderado zároveň. On totiž musí všechno, co jest rozumné, poctivé a demokratické, zachovati a udržeti (konservovati), a v tom je konservativní; všechno, co jest aristokratické, neliberální, nepoctivé,

nerozumné, musí hledět vyplnění a vyhubiti, a v tom jest buď radikální nebo moderado, jak toho kdy potřeba žádá. Neboť nemáme vždy dostatečných sil k tomu, co bychom učinili za dobré uznali, a člověk, jenž hlavou zeď proraziti chce, může být sice nepoctivější, ale je jistě nerozumný. Poctivý a rozumný demokrat tedy jest tenkrát radikální, když vidí, že jeho síly dostačí vykořeniti něco aristokratického, nepoctivého a neliberálního; kde ale toto jemu protivné v tak hrubé moci se jeví, že nemožno jest najednou a úplně tuto moc zničiti, tam jest mírný (moderado), to jest on se nepodrobuje této moci, ale hledí ji poznenáhlu seslabiti a konečně nad ní zvítěziti.

Užijme těchto zásad v příkladu z našeho vlastního života! Co by nám ku př. před půl rokem byl pomohl radikalismus proti tehdejšímu absolutismu a aristokracii? Nic než že bychom byli seděli na Spielberku neb někde jinde v tuhé vazbě a že by naše slabá síla úplně vyhubena byla. Co bychom byli prospěli dobré věci? ...

Řádný demokrat a liberalista nemůže se jinak spokojiti než úplnou demokracií a svobodou; on tedy nemůže jen na polovici neb některé části přestati; ale on nemusí všechno chtíti najednou, když to možná není, nýbrž vždy jen tolik, co možná dostati a proraziti, a o zbytek opět dále se přičiňuje; kdežto přepjatci, najednou všechno žádajíce, přeceňují sílu svých, často všechno ztratí a nic z toho nedosáhnou, co si žádali. Takovým způsobem musíme hleděti na politické snažení našich časů.

V Rakousích až do března panoval absolutismus, aristokracie, vojsko, byrokracie a hierarchie, zajisté pět velkých sil. Najednou klesla jejich moc ne naší silou, nýbrž nejvíce následkem událostí zahraničných, velmi kvapně, že jsme se ani nenadáli. Tážu se všech rozumných: Zničen jest u nás absolutismus, zničena jest aristokracie, byrokracie, hierarchie? Zlomena jest jejich síla tak, že se jich není zcela co obávat? – Ó, nešalme se sami, přiznejme se, že posud ani síly své s našimi neměřili, nemysleli, že již nám úplně odstoupili vítězství. Nikoli, ubezpečuji vás, že jen čekají na příhodnou dobu, aby se ještě o vládu nad námi pokusili. Jejich moc jest ve vojsku, oni mají veliké jmění, jim slouží mnoho okolností, které my ani neznáme, oni mají spojení dobré mezi sebou a za hranicemi. A naše síla proti nim kde jest? Kde stojí naše vojsko, kde jsou naše miliony? – Nikde. Jediná naše moc byla posud veřejné mínění; udrželi se ale anarchie a nepořádek jako nyní ještě nějaký čas, jisto jest, že i veliká část veřejného mínění proti nám se obrátí, neboť bohužel, že většinou pokoj jest více milý než svoboda, a ještě více bohužel, že veliký počet našich spoluobčanů tak málo vzdělaný jest, že považuje ten stav přechodu od otroctví ke svobodě, v němžto se nyní nacházíme a který nevyhnutelně nepořádků jest plný, že tento nepořádek již za tu očekávanou svobodu považuje! Což tedy divu, že se mnohým taková domnělá svoboda nelíbí! A čím dále tento stav přechodu, tato nejistota trvati bude, tím více získá ona strana přívrženců, která pak bez ohledu na svobodu opět pořádek zavede, ale pořádek takový, že bude u nás opět tak ticho, jako bylo až do letošního roku, ticho hrobové. Povinnost největší všech opravdivých a nezištných přátel svobody jest tedy všemožně o to se starati, abychom opět pod zákonem žili, aby se místo starého zbořeného stavení vlády naší nové, času přiměřené vystavělo...

(*Národní noviny*, 30. 8. 1848)

Každý, kdo se na svět dívá se zdravým a chladným rozumem, uznati musí, že skutečně musí být po čas obležení naše snaha nedávati žádnou příčinu ze své strany, aby naše noviny opět buď zastaveny neb dokonce potlačeny byly. Nebo odvolávati se na svobodu tisku, na soud příslušný atd. jsou věci, kterým vojenské úřady rozuměti nechť. Z druhé strany ale přece každý nahlíží, že jest lépe, když není jiné pomoci, raději s jedním podvázaným křídlem létat a snažiti se, aby hlas národu zcela neumlknul, než zanechat pole docela nočním netopýrům a sovám, které beztoho dost hrdě se vznášejí, kvíkajíce jen pořád o pořádku a bezpečnosti, cum reservatione mentali „starého“ pořádku.

Kdo naše snažení po celý čas naší novinářské činnosti (ještě za časů předkonstitučních) zná, dobře musí vědět, jaký jest náš oučel, a doufáme, že jsme si po celý ten čas zasloužili tolik důvěry, že nikdy žádnými lákadly, žádnými vyhrůžkami nedáme se od svého ouče le odvrátiti, kterýžto držíme za počestný, za spravedlivý. Světská moc může nás přinutiti k tomu, abychom z opatrnosti někdy mlčeli, ale žádná moc nemůže nás přinutiti k tomu, abychom mluvili nepravdu proti svému přesvědčení.

Kdyby se něco podobného od nás vynucovati chtělo, pak bude čas raději dokonce mlčeti. Pak přestanou Národní noviny vycházeti, ne ze zákazu, ale z vlastní vůle redakce, na znamení, že přestal i poslední stín svobody tisku. Doufejme ale, že takové časy přece nepříjdou.

Nyní ale jsme přesvědčeni (a doufáme, že toto přesvědčení s námi většina našich krajanů chová), že tendence našich novin jest dobrá ... Při své tendenci zůstaneme i nyní tak, jako jsme při ní zůstali za času prvního obležení Prahy za knížete Windischgrätze. Co se formy týče, nebude nám zatěžko mnohý ostrý, zvláště ousměšný a satirický nápad vyškrtnouti, když by se jím nervy některých vysokých ouřadů urážeti měly, kteří nemají sice moc zabíjeti duši, ale mohou zavírat i tělo a zakazovati noviny, což jest i pro duši i pro tělo důstatečný trest.

Každý nahlíží, že se pravda nechá ostře i mírně říci, když tedy musíme jen samých mírných homeopathických prostředků užívati, může si každý, kdo ví, že jsme na ostřejší byli zvykli, pomysli, jak nám to nyní nepohodlné býti musí, a žádáme, aby si ke každé takové mírné pravdě dle chuti své něco peprnějšího přimysli, tak jako my si leccos přimysliti můžeme, co napsati nesmíme.

(Národní noviny 29. 6. 1849.)

Každý tedy, kdo lituje, že jsme r. 1848 neb 1849 neučinili povstání, jeví tím jenom převahu pouhého neurčitého citu nad chladným rozumem. On v mrzutosti, že jsme mnoho nedosáhli z toho, nač jsme si naději dělali, co jsme již téměř v rukou míti se domnívali, myslí takto: „Neučinili jsme povstání a na pokojné zákonné cestě nezdařily se všechny zámysly naše: kdybychom se tedy byli uchopili zbraně, byli bychom všeho dosáhli.“ Mylnost takového uzavírání bije do očí. Jest to asi tak, jako by někdo řekl: „Pěšky jsem tam doraziti nemohl, ale kdybych byl letěl, byl bych jistě dolítnul!“ Ovšem, příteli, ale k lítání jest zapotřebí dobrých křídel a kdo nemá křídel neb má špatná křídla, pro toho bude vždy nejlépe jen choditi.

Já vůbec jsem veliký nepřítel revoluc se zbraní a držím hlavně na revoluce ve hlavách a v srdcích. Ne snad proto jsem nepřítel těchto revoluc, jako bych neuznával právo národu se zbraní se obořiti proti násilí a bezpráví, se zbraní si dobýti svou svobodu. Také se neštítím povstání se zbraní z nějakého snad nedostatku zmužilosti, neboť jistě nahlíží každý, že člověk, který pod libovolnou a násilnickou vládou stojí v prvních řadách zákonného odporu a zjevné nepřízni proti této vládě, který již konečně své jméno jako heslo a terč všem protivníkům, bujným na svou okamžitou moc vydal, že, pravím, k tomu neméně odvahy jest zapotřebí, jako k násilnému povstání. Naopak vidíme, že skoro při všech nezdařených revolucích obyčejně vůdcové a původcové jejich mají dobrou příležitost ještě v pravý čas se odstraniti a někde v cizí zemi všem následkům nemilým pro osoby své se vyhnouti, jako toho právě v našich dobách na Vlaších, Maďarích, Němcích atd. příklady máme. Revoluce se zbraní nejsou nikdy tak nebezpečné pro osoby původců svých, jako pro národy, jest to hra v loterii s budoucností národu, a nezávidím nikomu tu odvalu, která jej každou chvíli k podobné loterii hotového najde.

... Pouhá revoluce není postačitel ný prostředek k dosažení svobody: ona sice, podaří-li se, změní vládu, ale staré obyčej se navrátí se brzy zase s novými osobami.

To jest přirozená a patrná věc: neboť revoluce jest jenom prostředek ke zbavení se od špatné nenáviděné vlády, ale ona ještě není sama v sobě prostředek k založení a udržení dobré vlády. Tu věc

musíme míti především na zřeteli. Revoluce každá jest sama v sobě neštěstí, ale tenkrát, když toto nevyhnutelné neštěstí udělá možnou cestu k budoucímu většímu štěstí, tenkrát musí každý moudrý tuto nehodu snést trpělivě v naději onoho po ní následujícího blaha, tak asi jako se nepříjemnému rozkousnutí ořecha pro jádro, které obsahuje, rádi podrobujeme.

Také tak nebude nikdo moudrý dělati revoluce pro revoluce samé, nýbrž jen proto, aby na ně následovati mohla dobrá vláda, a kde nemám jistotu neb pevnou naději, že by po provedené revoluci se mohla zařídit a udržeti dobrá vláda, tam jest hřích nad národem raditi neb působiti k revoluci, neboť uvalují se na národ jenom nehody revoluce, aniž mu mohou pojistiti jakých výhod z toho. Neštěstí, ztráty revolucí způsobené trpí národ, ale užitek z toho nemá nikdo jiný než ti, kteří se skrze revoluci k vládě dostali a nyní místo předešlé, revolucí zrušené vlády zase mohou kořistiti z národu.

Jenom národ zachovalý a vzdělaný může míti svobodu a spojenou s ní dobrou vládu, tuto pravdu, které nás učí zkušenost dějepisu, musíme vždy především na zřeteli míti. Národ nevzdělaný, kdyby se celý zkrvácel samými revolucemi, nedocílí přece svobody a práva, nýbrž bude vždy zase brzy ošizen a do libovlády nazpět vtlačen. Národ mravně zkažený byť by i vzdělán byl, přece zase svou pokažeností plete vždy sám na sebe metlu absolutie.

... Kdo tedy chce dělati revoluce, musí dvě věci napřed povážiti: *předně* má-li pevnou naději vyhrát, *za druhé* má-li pevnou naději po výhře zavést lepší svobodu a lepší vládu, než byla ta, proti které revoluci způsobil. Když tedy jest národ utištěn, buď pod vládou cizího národu, buď pod vládou libovolně jednající s osobami a jméním občanů, nemá ještě zásluhy ten, kdo národ takový k povstání přivede, neboť není nic snadnějšího, než způsobiti revoluci u národu utlačeného; ale ten má zásluhu, kdo přivede onen národ do takového stavu, ve kterém schopen jest cizí libovůli se sprostiti a svobodu pravou si zřídit. Jakým způsobem se pak toto osvobození stane, to jest věc lhostejná, nejlépe a nejzáslušněji ovšem, když to jde beze všeho boje a beze krve. ... K tomu ale bylo by zapotřebí takové vzdělanosti a svornosti všech utiskovaných, která se zřídka kde najde, poněvadž jest vždy hlavní péče utiskovatelů, udržeti své poddané v nevědomosti, v pověrách, v nesvornosti, zameziti jim všelikou příležitost k srozumění a ke sjednocení. Proto také zřídka kde se svoboda vydobude zcela bez boje hmotného a bez krveprolití.

(Slovan 30. 1. a 8. 2. 1851.)

Vybral LvH